

УДК 343.222.343.541

Ю. В. АЛЕКСАНДРОВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ВІДНОСНО ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ (суб'єктивні нотатки кримінолога)

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 117–121

Йдеться про насильницькі правопорушення, що вчиняються працівниками міліції, їх причини і напрями профілактики.

Майже щоденно в періодичних виданнях публікуються матеріали про насильницькі злочини, що були вчинені працівниками міліції. У більшості випадків це “вибивання” зізнань у скоєних (або не скоєних) окремими громадянами злочинах (американці називають таких поліцейських “злочинцями іменем закону”), в інших випадках — це просто наруга над честю і гідністю особи.

Справді, скажімо, при досудовому слідстві по справі маніяка Сергія Ткача, який був визнаний у вбивстві понад 80 людей, виявили, що десяток осіб, які відбували покарання за його злочин — невинні. Можна назвати і ще декілька подібних випадків.

А що може бути страшнішим для людини ніж відбуття покарання у виді позбавлення волі по обвинуваченню у злочині, який вона не вчиняла. (До речі, коли досягнення науки дали можливість ідентифікувати злочинця на підставі аналізу генетичного коду ДНК у слідах, що залишилися на місці злочину, з тюрем США і Великобританії було звільнено кілька засуджених, які безвинно відбували

не один рік покарання за тяжкі злочини, яких вони не вчиняли).

Звідси низький рейтинг довіри населення до міліції (щоправда, цей рейтинг також низький і до багатьох інших структур влади).

Повністю підтримують діяльність міліції лише 6 % опитаних осіб. Не підтримують — 57 %. Третина українців не хотіла б зустрітись з міліціонером уночі на тихій вулиці [1].

Звісно, із вказаними злочинами в міліцейському середовищі треба вести рішучу, безкомпромісну боротьбу всіма законними методами, у тому числі із притягненням таких осіб до кримінальної відповідальності.

Водночас, варто зауважити, що при оцінці зазначеної проблеми необхідна неупередженість, відкидання непотрібної сенсаційності, відсутність однобокого підходу при здійсненні узагальнень на рівні суспільства.

Не для виправдання існуючого становища, а заради об'єктивності його оцінки потрібно звернутись до об'єктивних і суб'єктивних обставин ситуації, що склалася.

Стосовно перших.

Треба сказати, що знущання, не тільки над злочинцями, а й усіма, на кого падає хоч краплина підозри у скоєнні злочину, існували завжди протягом століть — і в поліції Російської Імперії, і в міліції за часів радянської влади.

У різні періоди ці явища, траплялось, трохи стихали, але потім знову набирали силу.

Подолати такі ганебні “традиції” за короткий термін вельми складно (адже двадцять років незалежного існування держави це і багато, але й, водночас, дуже замало).

Ще однією віковою “традицією” було зневажливе ставлення “верхів” до ними ж ініційованих законів, що передавалося і “низам”, у тому числі працівникам правоохоронних органів. У народі міцно закріпилася сентенція: “Не той правий, хто правий, а хто має більше прав”. На жаль, таке становище не зникло повністю і дотепер.

Третьою віковою проблемою є корупція, що міцно охопила всі напрями соціального буття. Знову ж таки, велика корупція, передусім у вигляді хабарництва, існувала і в Російській імперії і за часів радянської влади (Київ недаремно жартома звався “Хабаровськ на Дніпрі”). Але сьогодні вона набрала таких розмірів, що вже, як зазначають фахівці, загрожує основам національної безпеки. Певна частина молоді звиклася з такою ситуацією і навіть не бачить у цьому щось жахливе. Законодавчі доробки антикорупційного спрямування, безумовно, потрібні, але чи навряд, зважаючи на сказане вище, вони можуть рішуче переламати ситуацію. Думаю, що не помилюсь, якщо скажу, що правоохоронці виявляють тільки невеликий відсоток від реальної кількості проявів корупції (особливо хабарів), а до суду, згідно зі статистикою, доходить тільки частина усіх заведених кримінальних справ цієї категорії.

Хабарник розкладається морально, дармові гроші в багатьох випадках спонукають його до аморального способу життя, а звідси рукою подати до перевищення влади або службових повноважень шляхом насильства, в першу чергу щодо тих, кого підозрюють (маючи підстави чи безпідставно) у скоєнні злочину і хто не може відповідно “постояти за себе”.

І ще одна глобальна проблема. Це низький рівень матеріального забезпечення працівників правоохоронних органів, незіставимий із таким рівнем у США і багатьох країнах Західної Європи та, навіть, й Азії.

Знову таки проблема не нова, має давне коріння. На сьогодні, як відзначається у пресі, правоохоронні органи в силу реальних можливостей бюджету країни фінансуються на рівні 45–50 % від мінімальної потреби і 90 % цього фінансування іде на грошові виплати працівникам. У МВС обговорювалося питання скорочення штатної чисельності свого персоналу для підвищення заробітної плати тим, хто залишається працювати. Правильність цього заходу викликає сумнів. Звичайно, треба реформатовувати штатні розриси, забезпечувати стан, коли абсолютна більшість працівників працює “на землі”, позбуватися якісного некомплекту кадрів, але чи навряд потрібне значне скорочення. Адже міцна, дисциплінована і достатньо чисельна міліція необхідна при будь-якій владі.

І це на тлі того, що розрив між найбіднішими і найзаможнішими верствами населення все збільшується. Нині він становить у співвідношенні щонайменше 1:30. І цей розрив зростає, посилюючи поляризацію суспільства, негативно впливаючи на ситуацію у соціальній сфері та на передумови економічної стабільності [2]. До речі, у західних країнах співвідношення вважається нормальним, коли становить 1:5, 1:6, а ситуація із станом 1:10 розглядається як неприйнятна.

І працівники міліції, як ніхто інший, добре обізнані в цьому, знають ціну багатства певної частини “нових українців”. Тут у деяких працівників втрачається віра у справедливість, у справжнє верховенство права, а отже порушення законності в їх очах не є чимось екстраординарним і неможливим.

Щодо суб’єктивних чинників.

Хто приходить на службу в міліцію?

Таких неофітів можна розділити на кілька категорій.

По-перше, це, умовно кажучи, романтики. Молоді люди, які отримали інформацію про роботу в міліції як захоплюючу, пов’язану з ризиком, але благородну і вдячну. Ця інфор-

мація надходить до них після перегляду деяких телевізійних фільмів, читання пригодницької літератури, спілкування із окремими ветеранами служби.

Звичайно, такі особистості привносять у міліцейську службу чимало доброго і їх прихід треба вітати. (Щоправда, як показує практика, чимало з таких, зіткнувшись із міліцейськими буднями і тяготами, втрачають свій романтизм. Хоча частина — тільки укріплюється у своєму виборі).

По-друге, і це основний міліцейський резерв, на службу ідуть люди в силу життєвих обставин, що склалися. Здебільшого, це мешканці села і невеликих міст, які не можуть знайти іншої, привабливої для себе роботи, плекають надію закріпитися у великих містах, де зосереджено більшість працівників міліції, з перспективою просунутись по службі, створити сім'ю, отримати житло. Абсолютна більшість з таких служать чесно, а подекуди — і з запопадливістю.

І, нарешті, по-третє, вельми проблемна категорія, хоча, можливо, і невелика. Це люди, які свідомо йдуть на службу, вже маючи на меті вчинення правопорушень, в першу чергу — корупційного характеру, але серед них є такі, що вважають незаконне застосування сили до окремих громадян, знуцання над ними — нормальним явищем.

Подекуди обидві ці “гілки” правопорушень поєднуються в одній людині.

На жаль, певна частина випускників міліцейських вишів ненадовго залишається на службі. Заходи керівництва по їх закріпленню треба всіляко вітати.

Аж ось людина починає працювати. І вона піддається “опроміненню”, яке називається професійною деформацією (від лат. *deformatio* — викривлення). Йдеться про негативне викривлення, а то й спотворення рис характеру людини під впливом особливостей її роботи. У принципі, певній деформації піддаються багато з тих, хто працює із великою кількістю людей. Але негативний вплив, який здійснюється умовами постійного спілкування із правопорушниками, на працівників міліції (передусім на оперативний склад, дільничних інспекторів) є вельми сильним і

деструктивним (по силі негативізму рівень професійної деформації працівників міліції можна порівняти хіба що із її рівнем у працівників установ виконання покарань). Адже постійно доводиться спостерігати зворотний бік життя, контактувати із небезпечними злочинцями, рецидивістами, бачити страждання потерпілих і їх близьких і при цьому успішно виконувати свій службовий обов'язок. Часом негативний вплив на молодого співробітника справляє частина “досвідчених” працівників, які ствердилися у далеких від бажаних стереотипів поглядів і вчинків.

Приклади “успішного” розкриття злочинів шляхом “надавання ляпаса”, й інших найгірших засобів закладаються у свідомості деяких молодих працівників як ефективний спосіб “боротьби” із злочинністю і доведення своїх можливостей.

Неприпустимими є також випадки “розпускання рук” у відділках міліції, як помста щодо затриманих правопорушників, які негативно поводити себе при затриманні. (Мимоволі пригадується виняткова витримка велетнів світового спорту братів Кличків при вкрай мерзенній поведінці щодо них іноземного боксера-провокатора. Кожному працівнику міліції є чому повчитися на таких прикладах).

У своїй діяльності співробітники міліції постійно стикаються із ситуаціями, коли їх життю і здоров'ю загрожує реальна небезпека (а часом і їх близьким) і треба миттєво приймати адекватні рішення. Адже перевищення меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання злочинця, тягне за собою кримінальну відповідальність (ст. 118, 124 КК). Це можливість самому стати злочинцем, вступивши у двобій із правопорушником, лежить постійним психологічним тягарем на багатьох співробітниках.

І непоодинокі випадки, коли працівник міліції, боячись можливої кримінальної відповідальності, уступає злочинцю, залишаючи місце події, або навіть не даючи гідної відповіді, приймаючи побої і тілесні ушкодження від таких осіб.

У цьому плані вигідно відрізняється ситуація із американськими поліцейськими, де

будь-які посягання на їх життя і здоров'я вважаються тяжкими злочинами, а бажання заподіяти поліцейському фізичну травму дає йому підстави застосувати зброю на поразку.

До сказаного треба додати низький рівень соціальної захищеності працівника міліції (скажімо, про отримання безкоштовно власного житла здебільшого не доводиться розраховувати), ненормований робочий день (переробки, на відміну від ситуації у багатьох поліціях західних країн — не оплачуються окремо), що часом призводить до негараздів у сім'ї, бажання “скинути напругу” за склянкою оковитої.

І нарешті, наведемо витяги зі статті у відомчому виданні МВС.

“Не відповідає вимогам сьогодення також соціальна і правова захищеність працівників міліції...”

В нас міліціонери не охоплені державним страхуванням, бо в ст. 23 Закону України “Про міліцію” ввели таку норму, як компенсаційні виплати за втрату здоров'я чи загибель, що неправильно...”

“...суспільство серйозно хворе на низьку правосвідомість... Чому українець не захищає людину в формі?” (це стосовно того, що на насильство відносно працівників міліції часто немає відповідного реагування); “... навряд чи британський констебль відпрацює в наших умовах хоча б рік”.

І як висновок: “Стрес, моральна розхитаність, невпевненість навряд чи позитивно позначаються на результаті роботи правоохоронця”[3].

Чи виправдовує сказане оті самі випадки “перевищення влади або службових повноважень”, які досі спостерігаються у міліцейському середовищі? В жодному.

Сказане має на меті підкреслити вкрай важливу й водночас вельми тяжку роботу працівника міліції, необхідність у всьому сприятти тому, щоб він бажав чесно і самовіддано присвятити їй своє життя.

Що треба робити? Зазвичай послідовно, наполегливо і неухильно вирішувати питання поліпшення соціального клімату в країні на всіх рівнях і напрямках, у тому числі і в міліцейському середовищі. В системі МВС

втілювати в життя вимоги керівництва відомства по рішучому усуненню існуючих недоліків (передусім у підборі, вихованні і розстановці кадрів), упровадження заходів по надійному захисту прав, свобод і законних інтересів громадян від злочинних посягань (у тому числі і з боку працівників міліції).

(Дивись Звернення колеги МВС України до особового складу ОВС та військовослужбовців ВВ.) [4].

Дуже бажано, щоб численні правозахисні організації стояли на охороні прав громадян, які зазнали утиску в міліції, а також законних прав міліцейських працівників; ретельно розбиралися б із заявами з боку осіб, що вчинили злочини, щодо міліцейського свавілля стосовно них (адже це найпоширеніше виправдання частини підсудних, які відмовляються у суді від усіх своїх показів, зізнань, сподіваючись пом'якшити вирок та й обілити себе перед своїми спільниками і родичами).

Хотілося б зупинитися також на такому питанні, як висвітлення діяльності органів внутрішніх справ у друкованих засобах масової інформації.

Відомий могутній вплив газет і часописів на людську свідомість, даремно вони є четвертою владою.

Складається враження, що деякі ЗМІ занадто захоплюються негативним висвітленням роботи міліції, не хочуть помічати тієї великої користі і вельми необхідної для населення праці, якою вона щоденно займається, і за якою стоїть чимало проявів істинного героїзму, самовідданності і високої професійності.

Тож думаю, що треба мазати всю її роботу виключно чорною фарбою.

Адже керівництво МВС докладає великих зусиль щодо ліквідації правопорушень у міліції, перетворюючи її у правозахисну організацію західно-європейського зразка і певні, хай невеликі успіхи, як здається, вже у наявності.

Дехто каже, що сьогодні позитивний аспект міліцейської діяльності нецікавий пересічному читачеві. Не думаю, що з цим треба погодитись, оскільки без міліції нам все одно

не обійтись. Вона частина народу і містить в собі всі його позитивні й негативні риси.

Ставлення до співробітників міліції має бути не тільки вимогливим, безкомпромісним, але й дружнім, із розумінням їх тяжкої і винятково важливої для населення служби. Потрібно не тільки контролювати її роботу, а й допомагати в міру можливості.

Література

1. Колесніченко В. Захист прав людини — найголовніша національна ідея країни / Голос України. — 2012. — 11 лют. — С. 4–5.
2. Голос України. — 9 лютого 2012. — С. 4.
3. Іменем закону. — 2012. — № 5. — С. 14–15.
4. Іменем закону. — 2012. — № 6. — С. 2.

Насильницькі злочини, скоєні працівниками міліції, абсолютно неприпустимі і потребують повного викорінення. Необхідне всебічне дослідження проблеми і її вирішення з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних чинників, що її обумовлюють.

Насильственные преступления, совершаемые работниками милиции, абсолютно недопустимы и требуют полного искоренения. Необходимо всестороннее исследование проблемы и ее решение с учетом объективных и субъективных факторов, которые ее обуславливают.

The violent crimes made by workers of police are absolutely inadmissible and require full eradication. Comprehensive investigation of a problem and its decision in view of objective and subjective factors which cause it is necessary.

Надійшла 3 квітня 2012 р.